

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙

พระราชทานแก่ข้าราชการพลเรือน

เนื่องในโอกาสวันข้าราชการพลเรือน ปีพุทธศักราช ๒๕๕๙

" การปฏิบัติงานทุกอย่างของข้าราชการ มีผลเกี่ยวเนื่อง ถึงประโยชน์ส่วนรวม
ของประเทศชาติและประชาชนทุกคน ข้าราชการทุกฝ่ายทุกระดับ
จึงต้องระมัดระวังการปฏิบัติทุกอย่าง ให้สมควรและถูกต้อง
ด้วยหลักวิชา เหตุผล ความชอบธรรม
ข้อสำคัญ เมื่อจะทำการใด ต้องคิดให้ดี โดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้น
ให้รอบคอบและรอบด้าน เพื่อให้งานที่ทำบังเกิดผลดี
ที่เป็นประโยชน์แท้แต่อย่างเดียว

อาคารเฉลิมพระเกียรติ โรงพยาบาลศิริราช

วันที่ ๓๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๙

ส่วนที่ 1

ข้อมูลด้านการชลประทาน

๑.๑ ข้อมูลด้านการชลประทาน

กรมชลประทาน^๑ มีภารกิจเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งน้ำตามศักยภาพของกลุ่มน้ำให้เพียงพอ และจัดสรรน้ำให้กับผู้ใช้น้ำทุกประเภท เพื่อให้ผู้ใช้น้ำได้รับน้ำอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ตลอดจนป้องกันความเสียหายอันเกิดจากน้ำ โดยมีอำนาจหน้าที่ ดำเนินการจัดให้ได้มาซึ่งน้ำ หรือกัก เก็บ รักษา ควบคุม ส่ง ระบายหรือจัดสรรน้ำเพื่อการเกษตร การพลังงาน การสาธารณสุข โภค หรือการอุตสาหกรรม ตามกฎหมายว่าด้วยการชลประทาน กฎหมายว่าด้วยคันและคูน้ำ และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการเกี่ยวกับการป้องกันความเสียหายอันเกิดจากน้ำ ความปลอดภัยของเขื่อนและอาคารประกอบ และการคมนาคมทางน้ำที่อยู่ในเขตชลประทาน ตลอดจนดำเนินการเกี่ยวกับกิจกรรมพิเศษต่างๆ ที่ไม่ได้เป็นแผนงานประจำปีของกรม ดำเนินการจัดรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมตามกฎหมายว่าด้วยการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม และปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมหรือตามที่รัฐมนตรี หรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

๑.๑.๑ ความหมายการชลประทานตามกฎหมาย^๒

กฎหมายเกี่ยวกับการชลประทาน ประกอบด้วย

- ๑.พระราชบัญญัติรักษาคล่องรัตนโกสินทร์ศก ๑๒๑
- ๒.พระราชบัญญัติการชลประทานหลวง พุทธศักราช ๒๔๘๕
- ๓.พระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ.๒๕๕๘
- ๔.พระราชบัญญัติยกเลิกพระราชบัญญัติการชลประทานราษฎร์ พุทธศักราช ๒๔๘๒ พ.ศ. ๒๕๕๘

๑) พระราชบัญญัติรักษาคล่อง รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๑

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีโครงการขุดลอกคลองและขุดคลองขึ้นใหม่ตามบริเวณทุ่งราบภาคกลางเป็นจำนวนมากได้แก่ โครงการขุดลอกคลองของรัฐบาลบริเวณพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยากับคลองที่เอกชนได้รับอนุญาตจากรัฐบาลให้ขุดโดยได้รับผลประโยชน์ตอบแทนในรูปของที่ดินตามแนวสองฝั่งคลองที่ขุดเป็นกรรมสิทธิ์ เช่น โครงการขุดคลองในบริเวณทุ่งรังสิตของบริษัทขุดคลองแลคูนาสยาม ในปีพุทธศักราช ๒๔๓๑ โดยมีระยะเวลาดำเนินงานตามสัมปทาน ๒๕ ปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริที่จะบำรุงและรักษาคล่องเก่าที่มีอยู่แล้วและที่จะขุดขึ้นใหม่ให้เรียบร้อยเพื่อให้เป็นประโยชน์และสะดวกแก่ราษฎรในการคมนาคมมากยิ่งขึ้นสาระสำคัญของกฎหมายให้อำนาจเสนาบดีกระทรวงเกษตรธิการที่จะกำหนดเนื้อที่สองฝั่งคลองทำเป็นถนนหลวง ห้ามการทิ้งขยะ หรือสิ่งโสโครกลงในคู คลอง ห้ามการนำสัตว์พาหนะข้ามคลองทำซึ่งกำหนดไว้ และหากมีการกระทำความผิดจะมีทั้งโทษปรับ จำคุก หรือโทษปรับและจำคุก ถ้าคลองใดมีการปรับปรุงไว้แล้วเสนาบดีกระทรวงเกษตรธิการ มีอำนาจเกี่ยวกับการทำสะพานข้ามคลอง สะพานทำน้ำ ขนาดของแพ และการจอดเรือแพในลำคลองได้

วัตถุประสงค์

- (๑) เพื่อให้มีการจัดการบำรุงรักษาคล่องที่ชำรุดต้นเขิน
- (๒) เพื่อให้เป็นประโยชน์และสะดวกแก่การสัญจรของราษฎรให้มากยิ่งขึ้น

^๑ ข้อ ๒ กฎกระทรวง แบ่งส่วนราชการกรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ.๒๕๕๔

^๒ ปรับปรุงข้อมูล โดย สำนักกฎหมายและที่ดิน (ฝ่ายกรรมสิทธิ์ที่ดิน)

(ก) เพื่อบำรุงรักษาคลองเก่าที่มีอยู่แล้วและคลองที่เกิดขึ้นใหม่ให้เรียบร้อย

๒) พระราชบัญญัติการชลประทานหลวง พุทธศักราช ๒๔๘๕

กฎหมายการชลประทานหลวงเป็นกฎหมายที่เกิดขึ้นเพื่อส่งเสริมและควบคุมการชลประทานในส่วนของรัฐที่ได้จัดทำขึ้นเพื่อให้ได้มาซึ่งน้ำ หรือเพื่อกักเก็บ รักษา ควบคุม ส่ง ระบายน้ำ หรือ แบ่งน้ำเพื่อเกษตรกรรม การพลังงาน การสาธารณสุขโรค หรือการอุตสาหกรรม รวมถึงการป้องกันความเสียหายอันเกิดจากน้ำ และการคมนาคมทางน้ำในเขตชลประทาน ซึ่งกรมชลประทานจัดทำขึ้น เพื่อให้ได้มาซึ่งน้ำหรือเพื่อกักเก็บ รักษา ควบคุม ส่ง ระบายน้ำ หรือแบ่งน้ำเพื่อเกษตรกรรม การพลังงาน การสาธารณสุขโรคหรือการอุตสาหกรรม และหมายความรวมถึงการป้องกันความเสียหายอันเกิดจากน้ำ ก็รวมถึงการคมนาคมทางน้ำ ซึ่งอยู่ในเขตชลประทานด้วย

วัตถุประสงค์ การที่มีพระราชบัญญัติการชลประทานขึ้นใช้บังคับนั้น โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะส่งเสริมกิจการของงานชลประทานหลวง ตลอดจนการควบคุมบริหารของกิจการชลประทานหลวงที่ได้จัดทำเสร็จเรียบร้อยให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยได้ผลสมบูรณ์ตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ ความมุ่งหมายในตัวบทของพระราชบัญญัติการชลประทานหลวงนั้น แยกออกได้เป็น ๒ ประการ คือ

(๑) เพื่อให้อำนาจเจ้าพนักงานของกรมชลประทานที่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับกิจการชลประทาน อันได้แก่ การสำรวจ การก่อสร้าง การดูแลบำรุงรักษาการชลประทาน ตลอดจนการควบคุมบริหารงานด้านการชลประทานหลวง ควบคุมดูแลทางน้ำ หรือแหล่งน้ำที่ใช้เพื่อการชลประทาน ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ

(๒) เพื่อเป็นข้อบังคับหรือข้อห้ามมิให้ราษฎรทำความเสียหายแก่อาคารชลประทานและกิจการชลประทาน ทั้งรับรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ของเจ้าพนักงานและของราษฎรเอง ซึ่งมีอยู่ตามพระราชบัญญัตินี้ด้วย

๓) พระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๕๘

พระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้วิวัฒนาการมาจาก พระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๑๗ และพระราชบัญญัติคั้นและคูนน้ำ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งได้ยกเลิกไปแล้วทั้งสองฉบับ โดยที่เป็นการสมควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติฉบับนี้ขึ้นไว้ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เรียกว่า “พระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๕๘” ทรงลงพระปรมาภิไธย ให้ไว้ ณ วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๘ เป็นปีที่ ๗๐ ในรัชกาลปัจจุบัน เหตุผลในการประกาศใช้ พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ

กระบวนการในการจัดรูปที่ดินตามกฎหมายฉบับเดิม ไม่สามารถที่จะขยายเขตโครงการจัดรูปที่ดินได้อย่างรวดเร็วตามความต้องการของเกษตรกร สมควรมีการปรับปรุงกระบวนการในการจัดรูปที่ดินเสียใหม่ โดย

- ลดขั้นตอนการดำเนินการตามกฎหมายซึ่งเป็นอุปสรรคแก่การจัดรูปที่ดิน
- กำหนดมาตรการส่งเสริมให้ประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อให้ภาครัฐสามารถขยายเขตการจัดรูปที่ดินให้มากขึ้น

กระบวนการในการจัดทำคั่นและคูน้ำตามกฎหมายฉบับเดิม มีรูปแบบใกล้เคียงกับการจัดรูปที่ดิน แต่มีบทบัญญัติจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ไม่เหมาะสมกับกาลสมัย สมควรยกเลิก พ.ร.บ. คั่นและคูน้ำ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยปรับปรุงกระบวนการในการจัดทำคั่นและคูน้ำใหม่ ให้เป็นการดำเนินการในรูปแบบ “การจัดระบบน้ำเพื่อเกษตรกรรม” และเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายว่าด้วยการจัดรูปที่ดิน

“**จัดรูปที่ดิน**” หมายความว่า การดำเนินงานพัฒนาที่ดินที่ใช้เพื่อเกษตรกรรมให้สมบูรณ์ทั่วถึงที่ดินทุกแปลง เพื่อเพิ่มผลผลิตและลดต้นทุนการผลิต โดยทำการรวบรวมที่ดินหลายแปลงในบริเวณเดียวกันเพื่อวางแผนจัดรูปที่ดินเสียใหม่ การจัดระบบชลประทานและการระบายน้ำ การจัดสร้างถนนหรือทางลำเลียงในไร่นา การปรับระดับพื้นที่ดิน การบำรุงดิน การวางแผน การผลิต และการจำหน่ายผลิตผลการเกษตร รวมถึงตลอดถึงการแลกเปลี่ยน การโอน การรับโอนสิทธิในที่ดิน การให้เช่าซื้อที่ดิน และการอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการจัดรูปที่ดินตลอดจนการจัดเขตที่ดินสำหรับอยู่อาศัย

“**การจัดระบบน้ำเพื่อเกษตรกรรม**” หมายความว่า การจัดระบบชลประทานจากทางน้ำชลประทาน หรือแหล่งน้ำอื่นใดไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำเกษตรกรรมได้อย่างทั่วถึง รวมทั้งการจัดสร้างถนนหรือทางลำเลียงในไร่นา

วัตถุประสงค์

- (๑) เพื่อให้ที่ดินในเขตโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมทุกแปลง ได้รับประโยชน์การจัดระบบชลประทาน และการจัดสร้างถนนทางลำเลียงในไร่นา ควบคุมการใช้ประโยชน์ในที่ดินมิให้ใช้เพื่อประโยชน์อย่างอื่นซึ่งมิใช่เพื่อเกษตรกรรม เว้นแต่ได้รับอนุญาต
- (๒) เพื่อให้ที่ดินในเขตโครงการจัดระบบน้ำเพื่อเกษตรกรรม ได้รับประโยชน์จากการจัดระบบชลประทานจากทางน้ำชลประทานหรือแหล่งน้ำอื่นใดอย่างทั่วถึง ควบคุมการใช้ประโยชน์ในที่ดินมิให้ใช้เพื่อประโยชน์อย่างอื่นซึ่งมิใช่เพื่อเกษตรกรรม เว้นแต่ได้รับอนุญาต
- (๓) เพื่อให้เกษตรกร มีที่ดินที่มีศักยภาพในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน
- (๔) เพื่อให้เกษตรกรเจ้าของที่ดินและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการฯ
- (๕) เพื่อส่งเสริมภาคเกษตรกรรมของประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า
- (๖) เพื่อให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น มีมาตรฐานการครองชีพและคุณภาพชีวิตดีขึ้น

พระราชบัญญัติฉบับนี้ มีบทบัญญัติทั่วไป , ๖ หมวดย่อยและบทเฉพาะกาล รวม ๗๖ มาตรา คือ

บทบัญญัติทั่วไป

หมวด ๑ คณะกรรมการจัดรูปที่ดิน

หมวด ๒ สำนักงานจัดรูปที่ดิน

หมวด ๓ การจัดระบบน้ำเพื่อเกษตรกรรม

หมวด ๔ การจัดรูปที่ดิน

หมวด ๕ กองทุนจัดรูปที่ดิน

หมวด ๖ บทกำหนดโทษ

บทเฉพาะกาล

การบังคับใช้ พระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๕๘

- ให้ใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดหนึ่งร้อยแปดสิบวัน นับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป (ประกาศวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ เริ่มบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ ๒๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๘)

- บรรดาการดำเนินการใดเกี่ยวกับคันและและคูน้ำหรือการจัดรูปที่ดิน ซึ่งได้กระทำไปแล้วในขั้นตอนใดในวันก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับเป็นอันใช้ได้ แต่การดำเนินการในขั้นตอนต่อไป ให้ปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ ในกรณีที่มีปัญหาไม่อาจดำเนินการตามพระราชบัญญัตินี้ในเรื่องใด ให้ดำเนินการต่อไปในเรื่องนั้นเป็นไปตามที่คณะกรรมการจัดรูปที่ดินกลางกำหนด

- บรรดาพระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ หรือคำสั่งที่ออกตามพระราชบัญญัติคันและคูน้ำ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๑๗ ที่ใช้บังคับอยู่ในวันก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับให้ยังคงมีผลใช้บังคับได้ต่อไปเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัตินี้ จนกว่าจะมีการตราพระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ หรือคำสั่งตามพระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ

4) พระราชบัญญัติยกเลิกพระราชบัญญัติการชลประทานราษฎร์ พุทธศักราช 2482 พ.ศ. 2558

พระราชบัญญัติการชลประทานราษฎร์ พุทธศักราช 2482 ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานาน มีบทบัญญัติบางประการไม่สอดคล้องกับสถานการณ์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในปัจจุบัน ทั้งยังไม่สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ประกอบกับเป็นกฎหมายที่ไม่มีการใช้บังคับโดยสภาพอันเนื่องมาจากการดำเนินงานของกรมชลประทานตามพระราชบัญญัติการชลประทานหลวง พุทธศักราช 2485 สมควรยกเลิกพระราชบัญญัติการชลประทานราษฎร์ พุทธศักราช 2482

วัตถุประสงค์

(1) การตราพระราชบัญญัติการชลประทานราษฎร์ พุทธศักราช 2482 เกิดขึ้นเนื่องจากช่วงเวลานั้นรัฐไม่สามารถจัดการชลประทานให้แก่ประชาชนทั้งประเทศได้อย่างทั่วถึง

(2) มีการตราพระราชบัญญัติการชลประทานการชลประทานหลวง พุทธศักราช 2485 กำหนดให้การชลประทานเป็นกิจการที่รัฐจัดทำขึ้นเพื่อส่งน้ำจากทางน้ำหรือแหล่งน้ำไปใช้ในการเพาะปลูก การป้องกันความเสียหายแก่การเพาะปลูกอันเกี่ยวกับน้ำ และการคมนาคมทางน้ำที่อยู่ในเขตชลประทาน และมีการสนับสนุนงบประมาณให้กับกรมชลประทานเพื่อรับผิดชอบภารกิจดังกล่าว

(3) พระราชบัญญัติการชลประทานราษฎร์ พุทธศักราช 2482 หมดความจำเป็นและไม่มีการบังคับใช้โดยสภาพอันเนื่องมาจากการดำเนินงานของกรมชลประทานตามพระราชบัญญัติการชลประทานหลวง พุทธศักราช

๒๔๘๕ ทำให้กรมชลประทานสามารถจัดให้มีและบริหารจัดการน้ำในเขตพื้นที่ชลประทานทั่วประเทศมากกว่า 30 ล้านไร่ในปัจจุบัน

(4) การให้เอกชนเป็นผู้บริหารจัดการทรัพยากรน้ำเอง และเฉพาะเพื่อประโยชน์ในการเพาะปลูกของตน หรือกลุ่มของตนหรือเพื่อประโยชน์ในทางการค้า อาจขัดต่อบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญในขณะนั้น

(5) มาตรา 23 แห่งพระราชบัญญัติการชลประทานราษฎร์ พุทธศักราช 2482 บัญญัติว่า ถ้าจะต้องมีการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ของบุคคลเพื่อการชลประทานส่วนราษฎร์ ให้นำกฎหมายว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์มาใช้บังคับ อาจขัดต่อวัตถุประสงค์ของการเวนคืนฯ ตามรัฐธรรมนูญในขณะนั้น เนื่องจากมิได้เป็นการเวนคืนเฉพาะเพื่อกิจการของรัฐแต่เป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนบุคคลหรือกลุ่มบุคคล

(6) การให้เอกชนมีสิทธิบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเฉพาะเพื่อประโยชน์ในการเพาะปลูกของตน หรือเพื่อประโยชน์ในทางการค้าของตน ทำให้เอกชนไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงการบริหารจัดการน้ำในภาพรวม อันเป็นอุปสรรคต่อการบริหารจัดการน้ำในกรณีทรัพยากรน้ำมีปริมาณน้อยหรือมากเกินไปจนเกินไป ส่งผลเสียหายแก่ประชาชนส่วนใหญ่และประเทศชาติโดยรวมได้

(7) การกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจอนุญาตในการจัดการชลประทานราษฎร์นั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจตามกฎหมายจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการจัดให้มีและบำรุงรักษาทางน้ำที่อยู่ในเขตพื้นที่ของตน และการกระจายอำนาจในการอนุญาตในการบริหารจัดการการชลประทานราษฎร์ สามารถดำเนินการได้ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 อยู่แล้ว

(8) การชลประทานส่วนการค้านั้นไม่เหมาะสมกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในปัจจุบัน และหากรัฐมีนโยบายที่จะดำเนินการสามารถดำเนินการได้ตามกฎหมายที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน

สถานภาพกฎหมายเกี่ยวกับการชลประทาน

กรมชลประทาน ได้ดำเนินการพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการชลประทาน โดยได้ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม ยกร่างกฎหมายขึ้นใหม่ ยกเลิกกฎหมาย ดังนี้

- ๑) พระราชบัญญัติการชลประทานราษฎร์ พุทธศักราช ๒๔๘๒ เมื่อปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๑
- ๒) พระราชบัญญัติการชลประทานหลวง พุทธศักราช ๒๔๘๕ เมื่อปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๒
- ๓) พระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๕๘
- ๔) พระราชบัญญัติยกเลิกพระราชบัญญัติการชลประทานราษฎร์ พุทธศักราช ๒๔๘๒ พ.ศ. ๒๕๕๘ เมื่อปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๕

โดยที่กฎหมายลำดับ ๑-๓ นอกจากปรับปรุงให้เหมาะสมกับสถานการณ์บริหารจัดการน้ำในปัจจุบันแล้ว ยังปรับปรุงให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ โดยให้ประชาชนและทุกภาคส่วน เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำร่วมกับกรมชลประทานอีกด้วย ตลอดถึงการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการบังคับใช้กฎหมายให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ส่วนกฎหมายลำดับ ๔ เป็นการยกเลิกพระราชบัญญัติการชลประทานราษฎร์ พุทธศักราช ๒๔๘๒ พ.ศ. ๒๕๕๘ เนื่องจากเป็นกฎหมายไม่มีสภาพบังคับ

๑.๑.๒ ประเภทอาคารชลประทาน

ประเภทอาคารชลประทาน ที่ปรากฏในรายงานข้อมูลสารสนเทศโครงการชลประทาน เป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านพัฒนาแหล่งน้ำในรูปของอาคารหรืองานชลประทานต่างๆ ที่มีการดำเนินงานตั้งแต่ต้นถึงสิ้นปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๗ ได้แก่

- **ฝาย^m (weir)** : อาคารที่สร้างขึ้นขวางทางน้ำ เพื่อชะลอน้ำ ยกระดับน้ำหรือผันน้ำ หรือ อาคารที่สร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์การไหลของน้ำ

- **เขื่อนทดน้ำ , เขื่อนผันน้ำ^m (diversion dam)** : อาคารที่สร้างขึ้นขวางลำน้ำ มีบานควบคุมสำหรับยกระดับน้ำเพื่อผันน้ำเข้าคลองส่งน้ำ หรือเพื่อควบคุมระดับน้ำให้อยู่ในระดับที่ต้องการ

- **เขื่อนกักเก็บน้ำ^m (impounding dam)** : อาคารที่สร้างขึ้นเพื่อกักเก็บน้ำเอาไว้ใช้ประโยชน์ด้านการชลประทาน การป้องกันและบรรเทาอุทกภัย สาธารณูปโภค หรืออื่นๆ

- **อ่างเก็บน้ำ^m (reservoir)** : แอ่งน้ำขนาดใหญ่ ซึ่งเกิดตามธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้น เพื่อกักเก็บและควบคุมน้ำ หรือแหล่งน้ำที่เกิดขึ้นเนื่องจากการก่อสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำ

- **ทำนบดิน (embankment dam)** : คันดินถมบดอัดแน่นตามมาตรฐานของวิศวกรรมงานดินเพื่อทำหน้าที่กักเก็บน้ำให้ได้ปริมาณที่เพียงพอตามวัตถุประสงค์โครงการ เช่น ทำนบดินหัวงาน (Main Dam) เพื่อทำหน้าที่เก็บน้ำของโครงการอ่างเก็บน้ำ หรือ ทำนบดินปิดกั้นลำน้ำเดิม (closure dam) เพื่อทำหน้าที่เปลี่ยนทางเดินของน้ำให้ไหลผ่านอาคารชลประทานที่สร้างขึ้นใหม่

- **แก้มลิง** : แหล่งพักน้ำเพื่อรับน้ำปริมาณมาก ช่วยไม่ให้เกิดน้ำท่วม (ราชบัณฑิตยสถาน , พจนานุกรมคำใหม่ เล่ม ๑ หน้า ๑๘)

: พื้นที่ที่ใช้รับน้ำส่วนเกินกว่าที่ลำน้ำจะรับได้เพื่อบรรเทาการเกิดอุทกภัยในช่วงฤดูน้ำหลาก และจะระบายน้ำออกจากพื้นที่เมื่อระดับน้ำในลำน้ำลดลง

- **คัน^m (embankment)** : แนวดินหรือวัสดุอื่นที่เสริมให้สูงขึ้นจากพื้นดินเดิม สำหรับวัตถุประสงค์ต่าง ๆ เช่น คันถนน คันคลอง คันกั้นน้ำ

^m หนังสืออภิธานศัพท์เทคนิคด้านการชลประทานและการระบายน้ำฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๓

^c คณะทำงานจัดทำรายงานข้อมูลสารสนเทศโครงการชลประทาน

- **คันกันน้ำ^m** (dike) : คันดินหรือวัสดุอื่นที่เสริมให้สูงขึ้นจากผิวดินเดิม เพื่อกันไม่ให้น้ำจากแม่น้ำหรือจากทะเลไหลผ่านเข้ามาได้ เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำป่าเข้าไปท่วมพื้นที่เพาะปลูก และที่อยู่อาศัย เขียนอีกอย่าง dyke หรือเรียกอีกอย่างว่า flood levee

- **ท่อระบายน้ำ** (drain culvert) : เป็นอาคารที่สร้างเพื่อป้องกันความเสียหายกับคลองส่งน้ำหรือถนนที่ตัดผ่านร่องน้ำและบริเวณพื้นที่อื่น เช่น ที่ลุ่ม ซึ่งมีน้ำไหลมาตามธรรมชาติ มักจะนิยมสร้างอาคารแบบท่อเพื่อระบายน้ำให้ลอดใต้ท้องคลองส่งน้ำหรือถนน

- **ประตูระบายน้ำ** (regulating gate) : อาคารชลประทานที่มีลักษณะเป็นบานปิด-เปิด มีวัตถุประสงค์เพื่อการระบายน้ำ หรือกักเก็บน้ำให้มีความสอดคล้องกับสภาพของลำน้ำและปริมาณน้ำของลำน้ำนั้น

- **อาคารบังคับน้ำปากคลอง^m** (head regulator) : อาคารชลประทานที่สร้างขึ้นที่ปากคลองเพื่อควบคุมปริมาณน้ำที่จะไหลเข้าสู่คลองส่งน้ำ

- **อาคารบังคับน้ำ^m** (regulator) : อาคารที่สร้างขึ้นในคลอง ณ ตำแหน่งที่เหมาะสมเพื่อควบคุมปริมาณน้ำ และระดับน้ำ

- **อาคารทอนน้ำ^m** (check) : อาคารที่สร้างขึ้นในคลองส่งน้ำเพื่อยกระดับน้ำ และ/หรือควบคุมปริมาณน้ำ

- **อาคารชลประทาน^m** (irrigation structure) : สิ่งก่อสร้างและอุปกรณ์ประกอบในงานชลประทาน ใช้เพื่อการจัดการน้ำชลประทานในด้านต่างๆ เช่น การควบคุม การวัด การส่งและการระบายน้ำ เป็นต้น

- **อาคารป้องกันน้ำเค็ม^c** (saline water protection structure) : อาคารที่สร้างขึ้นเพื่อป้องกันการรุกล้ำของน้ำเค็ม

- **อาคารป้องกันตลิ่ง^c** (river banks protection structure) : อาคารที่สร้างขึ้นเพื่อป้องกันการกัดเซาะตลิ่งลำน้ำ

- **อาคารบังคับน้ำแบบท่อ^c** (pipe regulator) : อาคารแบบท่อปิดที่ใช้ควบคุมระดับและปริมาณน้ำในคลองส่งน้ำหรือคลองระบายน้ำ

- **สถานีสูบน้ำ^c** (pumping station) : อาคารที่ได้ติดตั้งเครื่องสูบน้ำแล้วเพื่อการส่งน้ำไปยังพื้นที่ชลประทานหรือเพื่อการระบายน้ำให้ออกนอกพื้นที่โครงการได้ทันตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

- **ระบบกระจายน้ำ** (distribution system) : ระบบที่ทำหน้าที่กระจายน้ำจากระบบส่งน้ำของโครงการชลประทานเพื่อเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรม

- **ระบบส่งน้ำ** (Irrigation System) : ระบบที่ทำหน้าที่นำน้ำจากแหล่งน้ำเข้าสู่พื้นที่เพาะปลูกภายในเขตพื้นที่ของโครงการชลประทานให้เพียงพอกับความต้องการน้ำของพืช ขนาดพื้นที่เพาะปลูก และเวลาการให้น้ำ ระบบส่งน้ำ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ระบบส่งน้ำแบบทางน้ำเปิดหรือคลองส่งน้ำ 2) ระบบส่งน้ำแบบทางน้ำปิดหรือ ระบบท่อ

- การจัดรูปที่ดินเพื่อการเกษตรสมบูรณ์แบบ^๔ (intensive land consolidation) : การพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรมให้มีระบบคูส่งน้ำ คูระบายน้ำ และทางลำเลียงผลผลิต โดยจัดรูปแปลงเพาะปลูกใหม่และปรับระดับดิน

- การจัดรูปที่ดินกึ่งสมบูรณ์แบบ^๔ (extensive land consolidation) : การปรับปรุงแปลงที่ดินและความเป็นเจ้าของของแปลงที่ดินนั้นใหม่อย่างมีแบบแผน พร้อมด้วยโครงสร้างพื้นฐานด้านการชลประทาน โดยไม่มีการจัดรูปแปลงใหม่

- คูน้ำแบบเส้นตรง^๔ (linear ditch) : ร่องน้ำเล็กๆแนวตรงที่สร้างขึ้นในพื้นที่เพาะปลูก

- คูน้ำแบบลัดเลาะ^๔ (non-linear ditch) : ร่องน้ำเล็กๆสร้างลัดเลาะไปตามขอบแปลงเพาะปลูก

- หน่วยสูบน้ำ^๔ (pumping unit) : ชุดเครื่องมือที่ปกติประกอบด้วยปั้มน้ำ มอเตอร์และท่อส่งน้ำ เพื่อสนับสนุนการเพาะปลูกให้มิน้ำอย่างเพียงพอ

๑.๑.๓ นิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้อง

- **โครงการชลประทานขนาดใหญ่** หมายถึง งานชลประทานเอนกประสงค์ที่สามารถก่อให้เกิดประโยชน์ทางการเกษตร การอุปโภคบริโภค การบรรเทาอุทกภัย การอุตสาหกรรม การผลิตกระแสไฟฟ้าจากพลังน้ำ การคมนาคม แหล่งเพาะพันธุ์ประมงน้ำจืด แหล่งท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ และอื่นๆ ในแต่ละโครงการมีงานก่อสร้างหลายประเภท เช่น เขื่อนกักเก็บน้ำ เขื่อนทดน้ำ หรือฝายทดน้ำ การสูบน้ำ ระบบส่งน้ำ ระบบระบายน้ำ ระบบชลประทานในแปลงนา ถ้าเป็นการก่อสร้างประเภทเขื่อนกักเก็บน้ำ สามารถเก็บกักน้ำได้มากกว่า ๑๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร หรือมีพื้นที่อ่างเก็บน้ำตั้งแต่ ๑๕ ตารางกิโลเมตร หรือมีพื้นที่ชลประทานมากกว่า ๘๐,๐๐๐ ไร่ รวมทั้งโครงการที่มีวงเงินลงทุนโดยใช้งบประมาณหรือเงินลงทุนตั้งแต่ ๑,๐๐๐ ล้านบาทขึ้นไป ตามนัยมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๔๘ (เรื่อง การกำหนดโครงการลงทุนขนาดใหญ่ของส่วนราชการ)

- **โครงการชลประทานขนาดกลาง** หมายถึง โครงการชลประทานที่มีขนาดเล็กกว่าโครงการชลประทานขนาดใหญ่ที่มีปริมาตรเก็บกักน้ำน้อยกว่า ๑๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร หรือพื้นที่เก็บกักน้ำน้อยกว่า ๑๕ ตารางกิโลเมตร หรือพื้นที่ชลประทานน้อยกว่า ๘๐,๐๐๐ ไร่ โครงการดังกล่าวมีการจัดหาที่ดินและมีระยะเวลาดำเนินโครงการเกิน ๑ ปี ซึ่งจะเป็นงานก่อสร้างอาคารชลประทานประเภทต่างๆ อาทิ เขื่อนกักเก็บน้ำ เขื่อนทดน้ำ ฝาย โรงสูบน้ำ ระบบส่งน้ำและระบายน้ำ รวมทั้งงานก่อสร้างทางลำเลียงผลผลิต และงานแปลสภาพลำน้ำ เป็นต้น

- **โครงการชลประทานขนาดเล็ก** หมายถึง งานพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กที่กรมชลประทานได้เริ่มก่อสร้างมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๐ เพื่อแก้ปัญหา หรือบรรเทาความเดือดร้อนเกี่ยวกับเรื่องน้ำ สำหรับการอุปโภคบริโภค และการเกษตร ซึ่งเป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานของราษฎรในชนบท หรือพื้นที่ที่ห่างไกล รวมทั้งการแก้ไขบรรเทาความเดือดร้อนจากอุทกภัย และน้ำเค็มที่ขึ้นถึงพื้นที่เพาะปลูก โดยการก่อสร้างอาคารชลประทานขนาดเล็กประเภทต่างๆ ให้สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ และปัญหาที่เกิดขึ้นตามความต้องการของราษฎร โดยราษฎรยินยอมสละที่ดินในการก่อสร้างโครงการโดยไม่มีเงื่อนไข และมีระยะเวลาดำเนินโครงการประมาณ ๑ ปี

- **โครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน** หมายถึง โครงการที่ผสมผสานระหว่างแผนด้านความมั่นคงและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยการก่อสร้าง และพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กประเภทต่างๆ เช่น อ่างเก็บน้ำ ฝายทดน้ำพร้อมระบบส่งน้ำ เพื่อเก็บกักน้ำเพื่อการอุปโภค-บริโภค การเกษตร การประมง และการปศุสัตว์ เป็นต้น ให้กับหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน

- **โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า** หมายถึง โครงการที่ใช้พลังงานไฟฟ้าสูบน้ำเพื่อใช้ประโยชน์ในด้านเกษตรกรรม เป็นการเร่งรัดจัดปัญหาความแห้งแล้งในพื้นที่นอกเขตชลประทานโดยการจัดตั้งสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าขึ้นที่บริเวณริมฝั่งของแหล่งน้ำ ที่มีน้ำบริบูรณ์ตลอดทั้งปี

- **โครงการชลประทานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ** หมายถึง โครงการที่เกิดจากแนวคิดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินีนาถ หรือพระบรมวงศานุวงศ์มีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยแก้ไข หรือบรรเทาความเดือดร้อนเกี่ยวกับน้ำ จนสามารถสนองความต้องการพื้นฐานของราษฎรได้เป็นหลัก ซึ่งกรมชลประทานดำเนินการก่อสร้างโครงการชลประทานอันเนื่องมาจากพระราชดำริโดยใช้งบประมาณ ๒ ส่วน คือ งบประมาณปกติของกรมชลประทาน และงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.)

- **โครงการแก้มลิง** หมายถึง โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มต่ำ และพื้นที่ร่องน้ำที่รับน้ำจากแม่น้ำต่างๆ ในช่วงน้ำหลาก เพื่อตัดยอดน้ำและกักเก็บน้ำไว้ในฤดูแล้ง หรือยามขาดแคลน โดยมีขนาดความจุตั้งแต่ ๕๐๐,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรขึ้นไป

- **การบรรเทาอุทกภัย * (flood mitigation)** : วิธีการป้องกันมิให้น้ำไหลป่าเข้าไปท่วมพื้นที่บริเวณใดบริเวณหนึ่งทำได้หลายวิธี ได้แก่ ๑. การขุดลอกลำน้ำเดิมให้มีขนาดใหญ่ขึ้นและตัดคั้งให้ทางน้ำสั้นเข้า น้ำจะได้ไหลไปได้เป็นจำนวนมากและรวดเร็วยิ่งขึ้น ๒. การทำคันกั้นน้ำริมฝั่งลำน้ำเพื่อป้องกันน้ำป่าตลิ่งเข้าไป ๓. การขุดลำน้ำสายใหม่เพิ่มขึ้นเพื่อช่วยแบ่งรับเอาน้ำส่วนที่จะเป็นอุทกภัยไปเสีย ๔. การสร้างเขื่อนเก็บน้ำไว้ในเขื่อนไม่ให้ประดังป่าลงมา แม้จะลงทุนมากแต่ได้ประโยชน์คุ้มค่า วิธีดังกล่าวเป็นการป้องกันสำหรับพื้นที่ผืนใหญ่ ๆ ส่วนการป้องกันพื้นที่ผืนเล็ก ๆ อาจทำได้โดยการทำคันล้อมรอบพื้นที่บริเวณนั้น และสูบน้ำจำนวนที่เกินความต้องการออกไป นอกจากนี้ การปลูกป่าบริเวณต้นน้ำลำธารก็เป็นการบรรเทาอุทกภัยลงได้

- **ลุ่มน้ำ^m (river basin)** : บริเวณทั้งหมดซึ่งมีแม่น้ำและลำน้ำสาขาไหลผ่าน (พจนานุกรมศัพท์ภูมิศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี ๒๕๔๔)

- **บึง (marsh)** : ที่ลุ่มที่มีน้ำท่วมตลอดปี และมีต้นไม้ใหญ่ ขึ้นอยู่โดยรอบบริเวณบึง มีความลึกพอประมาณ

- **คลอง^m (canal)** : ทางน้ำที่สร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ใช้ในการส่งน้ำ ระบายน้ำ และคมนาคม

- **ห้วย^c (creek)** : ลำน้ำเล็กๆมักจะเป็นลำน้ำสาขาที่ต้นหรือไม่ต่อเนื่องกับแม่น้ำ

- **หนองน้ำ^c (swamp)** : ขอบเขตพื้นที่ลุ่มต่ำที่ชุ่มไปด้วยน้ำหรือแอ่งน้ำที่อยู่ตามป่าและทุ่ง เล็กและตื้นกว่าบึง

-
- นิคม^c (resettlement area or colony) : พื้นที่ที่จัดให้ประชาชนมาอยู่รวมกันเพื่อวัตถุประสงค์หนึ่งๆ เช่น นิคมพื้นที่อพยพ นิคมสร้างตนเอง
  - พื้นที่ทางการเกษตร^c (agricultural area) : เป็นพื้นที่เพาะปลูกพืชต่างๆ รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์และประมง
  - พื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นพื้นที่ชลประทาน^c (potential irrigable area): เป็นพื้นที่ที่โครงการชลประทานสามารถส่งน้ำให้ได้ โดยพิจารณาจากขอบเขตของพื้นที่ที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกและปริมาณน้ำต้นทุนที่มีอยู่ในกรณีของระบบชลประทานที่มีอยู่เดิม พื้นที่ที่มีศักยภาพจะถูกจำกัดตามพื้นที่ที่สามารถส่งน้ำให้ได้โดยระดับน้ำสูงสุด (full supply level) ในคลองหรือคูส่งน้ำ
  - พื้นที่โครงการ^m (project area) : พื้นที่โครงการทั้งหมด ได้แก่ พื้นที่ที่สามารถส่งน้ำได้ พื้นที่ที่ไม่สามารถส่งน้ำได้ พื้นที่ในสวนที่เป็นที่อยู่อาศัย รวมทั้งพื้นที่ของคลองส่งน้ำ คลองระบายน้ำและคูส่งน้ำด้วย
  - พื้นที่ชลประทาน^m (irrigation area) : พื้นที่เพาะปลูกที่สามารถส่งน้ำไปถึงได้ในเขตโครงการ เพราะฉะนั้นพื้นที่ชลประทานจึงเป็นพื้นที่โครงการทั้งหมดและถูกหักออกจากพื้นที่ไม่ต้องการส่งน้ำชลประทานให้ เช่น ที่ลุ่ม หนอง บึง ลำน้ำ ที่อยู่อาศัยประชาชน ฯลฯ และพื้นที่ซึ่งส่งน้ำชลประทานให้ไม่ได้ เช่น ที่สูง ที่เนิน ภูเขา เป็นต้น
  - พื้นที่รับประโยชน์^c (beneficial area) : พื้นที่ที่สามารถรับน้ำได้จากโครงการชลประทานประเภทต่างๆ โดยไม่มีระบบกระจายน้ำในพื้นที่ใช้ประโยชน์
-